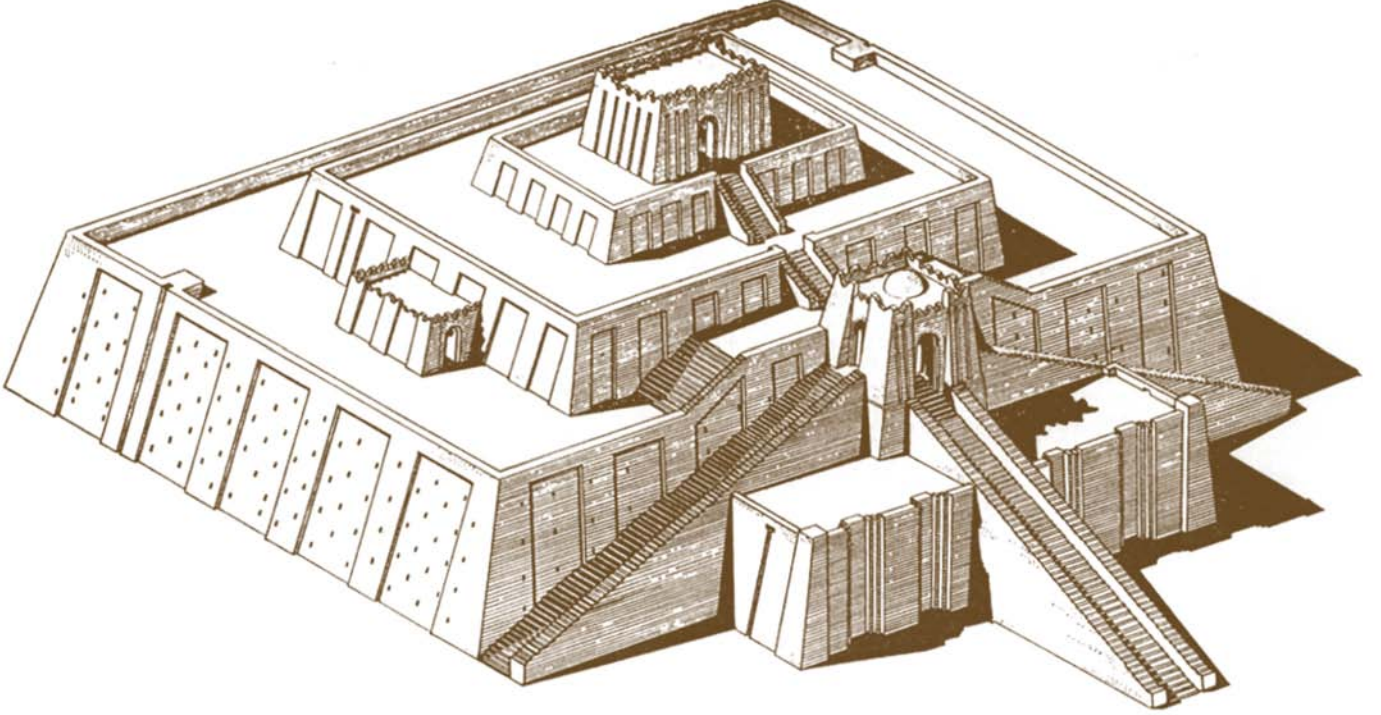

Tarihte Bilinen İlk Uygarlık

Sümerler

Birçok şeyin ilkinin merak ederiz. 'Bu şey, ilk ne zaman yapılmıştı?' diye kendimize sorduğumuz çok olmuştur. Sümer uygarlığından söz ederken merak ettiğimiz ilklere ilişkin yanıtları bulabiliriz. Dünya kültürünün üzerine kurulduğu bilgi birikiminin temelinde Sümerler vardır. Günümüzden yaklaşık 5000 yıl önce, MÖ 3000'lerde Sümerler yazıyı bulmuşlar, ilk kent devletlerini kurmuşlar, ilk yasaları düzenlemişler, ilk mit ve destan örneklerini vermişlerdi. İnsanlık bir tan sökümü yaşıyordu ve bunu sağlayan Sümerler olmuştu.

MÖ 4. binyılın başlarında bugün Mezopotamya dediğimiz bölgede topraklar bataklıktı. Bir süre sonra burada yaşayan insanlar bu bataklığı kurutup Eridu adını verdikleri bir kentte yüksek bir tapınak yaptılar. Çok geçmeden bölgede başka kentler de gelişti. El Ubeyt, Ur, Lagaş, Uruk, Gavra gibi kentler kuruldu. Başlangıçta her kent bir

krallık gibiydi. Yönetimleri birbirinden ayrı olan bu krallıklara "Kent Devleti" adı veriliyordu. Bu devletler birbirleriyle ticaret yapıyordu. İşte, bu dönemde doğudan, büyük olasılıkla da Kafkasya'dan gelen bir halk ortaya çıktı: Sümerler. Sümerler, bölgedeki kent devletleri arasına karıştı ve kentlerin birleşerek büyük bir devlet haline gelme-

sini sağladılar. Böylece büyük bir uygarlık doğdu.

Sümerler, çoktanrılı inanışa sahipti ve onlar için bu inanışları çok önemliydi. Başlangıçta her Sümer kenti, farklı bir doğal gücü simgeleyen bir tanrının koruyuculuğuna verilmişti. Sonunda, tanrılar arasında korudukları kentin gücüne göre bir hiyerarşi oluşturdular. Rahipler, tanrılar arasında bir soy zinciri sağlamak amacıyla yeni tanrılar yarattılar ve eski tarım tanrılarıyla bunlar arasında bağ kurdular. Sümerler’de bu kadar çok tanrı olmasının nedeni, her kent devletin farklı tanrılara inanıyor oluşuydu. Askeri ve ekonomik açıdan güçlü olan kentler diğerleri üzerinde egemenlik kuruyordu. Bir kentin gücü zayıfladığında hemen bir diğeri öne çıkıyor ve Sümer kentlerinin lideri oluyordu. Sözelimi, MÖ 2320’de Umma sitesinin kralı Lugal Zagizi, diğer rakiplerini ezerek Ur, Uruk, Lagaş sitelerini ele geçirip yağmalamış, tanrılarını alıp kendi kentine götürmüştü. Sümerlerin

Sümerler, kil tabletler üzerine çivi yazısı denilen bir yazıyla kayıt tutarlardı. Altta gördüğünüz tablette bir Sümer miti anlatılıyor. Yuvarlak tabletlerse (sağda) okullarda kullanılırdı. Sümer alfabesinde yazı yazmak zordu. Çünkü bu alfabe yaklaşık 550 karakterden oluşuyordu. Ancak yine de buyazı, binlerce yıl boyunca kullanıldı.

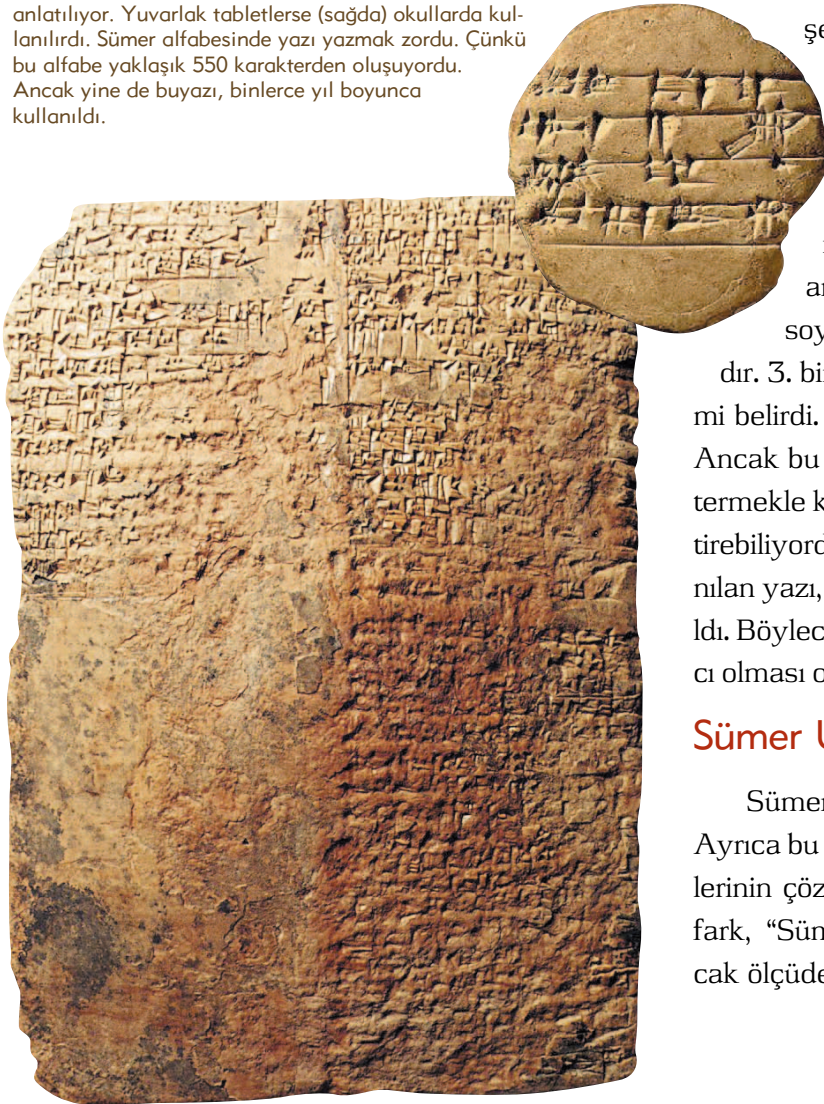
Sümerlerin çoğunlukla dikdörtgen biçimli olan kentleri duvarlarla çevrili olurdu. Kentlerin içinde ziggurat adı verilen piramit biçimli tapınaklar bulunurdu.

bu düzeni, Akad kralı Sargon dönemine dek sürmüştü. Büyük kral Sargon, bölgedeki tüm devletleri yönetimi altında birleştirmiş, Sümer uygarlığını ileri taşımıştı.

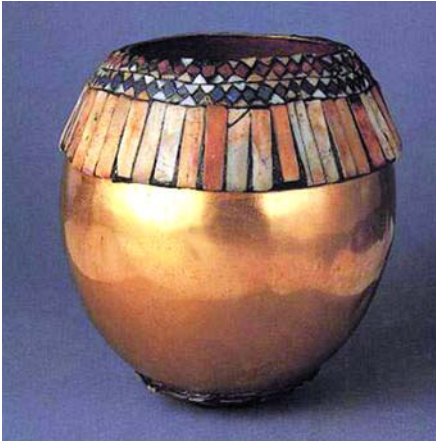
Sümerler denince akla gelen en önemli şeylerden biri çivi yazısıdır. Bilinen ilk yazı olan Sümer yazısının ne zaman icat edildiğini bilemiyoruz. “Piktografi” olarak adlandırılan bu yazı, belirtilmek istenen nesnenin çok basitleştirilmiş resimlerinden oluşur. Bu yazıyla ancak çok basit düşünceler anlatılabilir; soyut kavramların anlatılması olanaksızdır. 3. bin yılın başlarına doğru yeni bir yazı biçimi belirdi. Bu, birincisinden türetilmiş bir yazıydı. Ancak bu yazıda resim yalnızca bir nesneyi göstermekle kalmıyor, soyut bir düşünceyi de dile getirebiliyordu. Önce yalnızca rahip-krallarca kullanılan yazı, tüccarlar arasında da kısa sürede yayıldı. Böylece Sümerler insanlığa, deneyimlerin kalıcı olması olanağını vermiş oldular.

Sümer Uygarlığı Keşfediliyor

Sümer dilinin keşfi, çok önemli bir keşif sayılır. Ayrıca bu dilin çözülmesinin, Akadca ve Mısır dillerinin çözülmesinden önemli bir farkı vardır. Bu fark, “Sümeroloji”nin gelişmesini azımsanmayacak ölçüde etkilemiştir. Çünkü Mısır, Asur ve Ba-

Ur Kentinde Bulunan Sümer Hazineleeri

Sümerler, altını incelikle işlerlerdi. Eserlerinde sıklıkla hayvan figürlerini, (boğa gibi) kullanırlardı. Ne amaçla kullanıldığı tam bilinmeyen, üstünde savaş ve barışın resimlendiği bir eşya (üstte solda), kraliçenin liri (üstte sağda), bir vazo (altta solda), kraliçenin tacı (altta ortada), boğa şeklinde bir süs eşyası (altta sağda).

bil konularında araştırma yapan bilimadamlarının yararlanabileceği İncil gibi birçok kaynak vardı. Üstelik Mısır, Asur, Babil halklarının kültürleri de bütünüyle bilinmez değildi. Buna karşın, Sümerler hakkında durum çok farklıydı. Çünkü bilinen kayıtların hiçbiri Sümerlerden söz etmiyordu. Bu nedenle Sümerce'nin çözülmesi, onlara ilişkin pek çok bilgiye ulaşabilmeyi kolaylaştırdı.

Tarihsel olarak, Sümerce'nin çözülmesi Akadca'nın çözülmesinin sonucuydu. Bunu da Farsça çivi yazısının çözümü izlemiştir. 1765'te Danimarkalı gezgin ve bilimadamı Carsten Niebuhr, Persepolis anıtlarındaki çeşitli yazıtların özenli kopyalarını çıkarmayı başardı. Bunlar, 1774 ve 1778 yılları arasında yayımlandı ve çok geçmeden üç dilli oldukları anlaşıldı. Bunun anlamı, aynı yazıtların üç farklı dilde yinelenmiş olduğuydu. Anıtlar Persepolis'te bulunduğu için, bu kanı mantık dışı

değildi. Ahameniş hanedanının bir ya da daha fazla kralı tarafından yazdırılmışlardı ve her yazıtın ilk uyarlaması Farsçaydı. Şans eseri, yaklaşık olarak aynı tarihlerde Hindistan'da araştırma yapmış ve Avesta'nın çevirilerini yapmış Dupeyron'un çabalarıyla Eski Farsça batılı bilimadamları arasında bilinir hale gelmişti. Böylece Alman bilimadamı Grotfend, 1802'de Eski Farsça'nın yeni edinilen bilgisinin ve İncil'le diğer klasik kaynaklarda Ahameniş adlarının kullanımının yardımıyla Farsça uyarlamasının büyük bölümünü çözmeyi başardı. Sonraki yıllarda çok sayıda bilimadamı tarafından eklemeler ve düzeltmeler yapıldı. Ancak bu konuda en büyük başarı İngiliz H. C. Rawlinson'a ait oldu. İngiliz istihbarat örgütünün bir üyesi olan Rawlinson'un ilk durağı, Fars dili üzerine araştırma yaptığı Hindistan'dı. 1835'te İran'a gönderildi. Orada Behistun kayalarından gör-

kemli bir üç dilli yazıtın olduğunu öğrendi ve onun kopyasını çıkarmaya karar verdi.

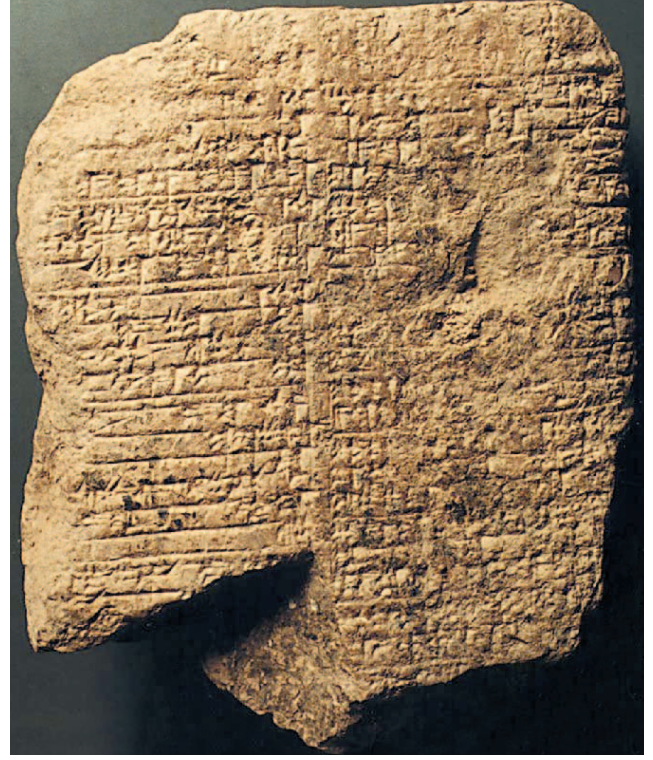
Akadca ya da Asurca'nın çözülmesinde öncülük eden kişi İrlandalı bilimadamı Edward Hincks'di. Ancak ikinci büyük katkı Rawlinson tarafından yapılmıştı. 1851'de büyük üç dilli metnini tek başına çıkardığı Behistun yazıtının Akadca uyarlamasının metnini ve çevirisini yayımladı.

Sümerlerin varolduğunun keşfedilmesini izleyen yıllarda, çözülmesi ve araştırılması için eldeki kaynak malzemenin neredeyse tamamı Nino-va'daki kazılarda ortaya çıkarılmış Asurbanipal kütüphanesinin iki dilli metinler ve hece yazıtlarından oluşuyordu. Bu malzemeler, MÖ yedinci yüzyıldan, yani Sümerlerin siyasi varlıklarının ortadan kayboluşunun onbeş yüzyıl sonrasından kalmaydı. Sümer bölgelerinde bulunan malzemeye çok az sayıda tuğla, tablet ve silindirdi. Bununla birlikte 1877'de ilk başarılı kazılar başladı. O yıl De Sarsec başkanlığındaki Fransız kazıbilimciler, Lagas'ın Sümer kenti Telloh'da kazıya başladılar. Kesintilerle günümüze dek gelen bu kazıda ilk önemli Sümer eserleri gün ışığına çıkarıldı. Bunlar arasında İşakku adlı bir Lagas prensinin eşyaları, Kral Sargon öncesi ve 3. Ur devirlerinden kalma yüz binden fazla tablet ve parça bulunuyordu.

Sümerlerden kalan tabletler, bugün onlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlıyor. Bu eski tabletler, uygarlık dediğimiz şeyin ilk tohumlarının Mezopotamya'nın bereketli topraklarında atıldığını işaret ediyor. Bir yılın otuzar günlük on iki aydan, bir günün altmışar dakikalık iki 12 saatten oluştu-

Bu Sümer mühründe bir devekuşunu kovalayan bir kahraman yer alıyor.

Bu tablette Hammurabi kanunları yer alıyor.

ğunu, bir daireninse üç yüz altmış derece olduğunu belirleyen ilk insanlar Sümerlerdi. Bugün bizler, hâlâ onların ölçüm sistemlerini kullanıyor ve hesaplarımızı bu rakamlara göre yapıyoruz. Sümer uygarlığı, zamanında bölgesinde çok etkili olmuş ve yıllar boyunca insanlığı etkilemişti. Mezopotamya'ya şeklini veren Sümer mirasıydı. Öyle ki Mezopotamya kentlerinden biri olan Babil'in efsanevi kralı Hammurabi bile Sümer Uygarlığının izlerini taşıyordu.

Tarihte bildiğimiz birçok şeyi ilk olarak Sümerlerde görüyoruz. İlk bilimsel gelişmeler, ilk hesap cetvelleri, ilk asi gençler, ilk ekonomik kriz, ilk atasözler, ilk kahramanlıklar... Kuşkusuz birçok şey, Sümerlerden önce de vardı. Ne var ki bunların birçoğu tarihin derinliklerinde kayboldu gitti. Sümerlerin kendilerinden önce yaşayanlardan farkı, bize yazılı belgeler bırakmış olmaları. Böylece onlar hakkında bugün birçok şeyi öğrenebildik. Bize bıraktıkları en değerli şey olan "yazı" için onlara bir kez daha teşekkür edelim.

Gökhan Tok

Kaynaklar:
Kramer, S. N., Sümer Mitolojisi, Çev: Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınları, 1999
Kramer, S. N., Tarih Sümer'de Başlar, Çev: Kaan İren, Kabalcı Yayınları, 1992
Crawford, J. H., Sumer and Sumerians, Cambridge, 1991
Parrot, A., Sumer und Akkad, C. H. Beck, Verlag, 1983